

Historievetenskapens flirt med statsvetenskapen

Kim Salomon

Statsvetenskap och historia har under 1900-talet gått skilda vägar. Likväl har det inte saknats beröringspunkter mellan de två disciplinerna. En sådan beröringspunkt är studiet av politik, som förstås står centralt inom statsvetenskap och länge också låg i historievetenskapens huvudfåra. Under en kort period, när 1960-talet var på väg in i 1970-talet, började historiker till och med att diskutera statsvetenskapliga infallsvinklar och teoribildningar. Efter ett halvt sekel med någorlunda konsensus kring disciplinens kärna hade de hamnat i en identitetskris. Statsvetare såg däremot ingen kris. De vilade tvärtom tryggt i sina metoder och teorier och bekymrade sig föga om historikernas sökande efter nya identiteter.

Historiker tycks framför allt ha känt en osäkerhet inför den egna disciplinens vetenskapliga färdriktning och en vilsenhet inför samhällsvetenskapernas frammarsch. Osäkerheten berodde både på interna faktorer som ämnets vetenskaplighet och externa faktorer som ämnets betydelse i ett bredare samhälleligt perspektiv. Det fanns ett stort behov av att precisera historievetenskapens utgångspunkter, av självreflektion och självkritik. Ämnesidentiteten var i gungning och en känsla av att ha kommit på efterkälken gjorde det angeläget att positionera sig i relation till de framgångsrika samhällsvetenskapliga disciplinerna, politisk historia i relation till statsvetenskap och socialhistoria i relation till sociologi. Historikers ambition att vara angelägna och samhällsrelevanta ska förstås ses i perspektivet av det mytomspunna 1968.

TIDSANDANS SVALLVÅGOR

Mycket hände det mytiska årtalet och dess status tycks bara växa med tiden. Nostalgiska tillbakablickar i dagens medier bidrar till att ge 1968 ökad prestige och auktoritet. Det symbolladdade året har etsat sig in i vårt minne som sinnebild för en generations uppror. Det står som ett år då spektret för det tillåtna vidgades. Brytpunkter, förändringar eller introduktionen av nya idéer kan emellertid sällan kondenseras till enstaka datum eller ens kalenderår utan sträcker sig ofta över en längre tidsperiod. 1968 kan således sägas börja i mitten på 1960-talet och fortsätter en bit in på 1970-talet.

Ett dubbelklick på 1968 öppnar många associationsbanor; studentuppror, livsstilsuppror, auktoritetsuppror, politiskt uppror och kvinnouppror. Kritiken riktades mot ett auktoritärt universitetsväsende och runt om i världen ägde våldsamma konfrontationer mellan studenter och polis rum. Protesterna handlade emellertid inte bara om undervisning och professorsmakt utan också om storpolitik. Studenterna vände sig mot diktaturer, militärregimer och Vietnamkriget. Det kalla krigets svartvita stereotyper ifrågasattes och nöden i tredje världen blev synlig. I Sverige var det ockupationen av kårhuset i Stockholm och protesterna mot Davis Cup-matchen i tennis mellan Sverige och Rhodesia – numera Zimbabwe – som skapade svarta tidningsrubriker.

Uppbrotten från konventioner och traditioner kan avläsas i det stora såväl som i det lilla. Tidsandan satte avtryck på olika nivåer. Ibland höjdes rösterna, ibland talades mer lågmält. Bland de mer lågmälda debatterna, åtminstone retrospektivt sett, var frågan om relationen mellan historia och samhällsvetenskaperna.

1968 gjorde samhällsrelevans till ett slagord i tiden och historiker blev, om inte tidigare, medvetna om att de hamnat i bakvattnet på samhällsvetenskaperna. Flera såg till synes också med en viss avundsjuka på samhällsvetenskapernas förmåga att knyta an till utomvetenskapliga frågeställningar. För historiker, som i stor utsträckning intresserade sig för äldre tider med få explicita kopplingar till samtiden, var tidsandans signaler inte enkla att hantera. Periodens politiska och ideologiska svallvågor blev därför kännbara och de började fundera över sin egen disciplins färdriktning.

Storpolitiska strömningar utstakar således en vid ram för att begripliggöra vad som hände inom historiedisiplinen i slutet av 1960-talet. Men även andra variabler måste tas med för att belysa varför historiker började navigera i riktning mot samhällsvetenskapen.

HISTORIEVETENSKAPENS OCH STATSVETENSKAPENS UTVECKLING

I äldre tider hade historisk kunskap sin givna politiska funktion. Ofta tjänade historikern Fursten och legitimerade därmed makten. Under 1800-talet spelade historiker inte sällan rollen som försvarare av och förkämpar för nationalstaten. I Sverige gick projektet bland annat ut på att visa att svenskar alltid hade varit svenskar. Parallellt fanns en strömning

som strävade efter att ta reda på hur det egentligen var, som prioriterade fri forskning och utarbetade nya vetenskapliga metoder. En sådan prioritering av mer vetenskapliga infallsvinklar innebar samtidigt en politisk marginalisering av historievetenskapen, som upplevdes som mindre angelägen i ett bredare samhällligt perspektiv. Förvisso fanns ett stort intresse för historisk kunskap, men det saknades argument för nyttan av en sådan kunskap om den inte kunde användas för att stärka nationalstaten. I en övergångsfas kring sekelskiftet 1900 uppträdde historiker som politiker, som intellektuella och som deltagare i offentligheten. De blev därmed under en kortare tid synliga och marginaliseringen uppsköts något decennium (Björk 2009: 17).

Ett par decennier in på 1900-talet segrade det positivistiska paradigmet med Lauritz Weibull som frontfigur. Paradigmet kom att prägla disciplinen årtionden framöver. Ett centralt syfte var att avliva eller ifrågasätta nationella myter. Källkritik och empirism sattes i högsätet och gav vetenskaplig legitimitet. Förvisso användes teorier, men de artikulerades ytterst sällan. Tematiskt var spektret begränsat. Den geografiska kompassen var inställd på Sverige och Norden, och kronologiskt riktades sökarljuset på den äldre historien. Med det nya millenniet som utkikspost framstår svensk historieforskning under första hälften av 1900-talet som homogen och enhetlig. Givetvis förekom upprivande vetenskapliga strider kring specifika saksfrågor liksom i tillsättningsärenden. Likaledes ändrade den källkritiska skolan färdriktning. 1920-talets mallar var inte identiska med 1950-talets. Birgitta Odén pekar exempelvis på att den lundensiske historieprofessorn Sture Bolin var väl förankrad i den empiriska weibullianska traditionen, men samtidigt stod för en generaliserande positivism som öppnade för större perspektiv än som var brukligt inom paradigmet. Men trots avvikelser, omförhandlingar och successiva förflyttningar framstår historieforskningen under perioden likväl som relativt enhetlig. Historikerna blev med få undantag experter på ett fjärran förflutet utan direkta länkar till nutiden. Marginalisering av historieforskningen i samhällsdebatten var ett faktum (Salomon 2009; Odén 2009: 524).

Svensk statskunskap hade under 1900-talets första hälft flera tangeringspunkter med historievetenskapen. Perspektiv och tänkesätt från historia men också från juridik och filosofi integrerades i disciplinen. Det fanns ett intresse för statsrätt och studiet av skrivna statsregler, för filosofi och idéhistoria med fokus på klassiska politiska texter och moderna ideologier. Men anknytningen till historia var också stark. Sökarljuset

riktades på politiska förlopp och processer i ett nära förflutet. Intresset var stort för olika institutioners funktionssätt, parlamentarismens framväxt samt regeringars öden och inre arbetsförhållanden (Ruin 1978: 1–3).

Den grenen inom statsvetenskapen som relaterade till historia analyserade moderna politiska förhållanden och anknöt till skillnad från historia i hög grad till aktuella frågor i tiden. Statsvetare liksom samhällsvetare i allmänhet fick enligt Olof Ruin också en starkare ställning i samhället under perioden 1960–1975, en period som han specifikt undersöker. Framryckningen ska ses i perspektivet av det växande behovet av samhällsexperter inom den offentliga sektorn. I bakgrunden fanns ett nyttotänkande. För att kunna planera samhället behövdes experter och myndigheterna vände sig till statsvetare (Ruin 1978: 7–8; Niléhn 1985: 243).

En likartad utveckling kan avläsas i skolvärlden. Från mitten av 1950-talet förlorade historieämnet positioner. Det klassiska nationalistiska bruket av historien övergavs och istället satsades på att fostra skoleleverna i demokratisk anda. Och eftersom demokratin i dess moderna form egentligen inte hade några föregångare reducerades historiens betydelse. Istället fick samhällskunskap i uppgift att förmedla demokratins värdegrunder. Detta ämne intog i början av 1960-talet också en betydligt mer framträdande position i skolundervisningen (Zander 2001: 328–332).

Mönstret decennierna efter andra världskriget är således tydligt. Efterfrågan på samhällsvetarnas kunskap ökade medan marginaliseringen av historikerna blev allt tydligare. I en tid då samhällsnytta och samhällsrelevans utgjorde nyckelord är det därför begripligt att historiker såg en orientering mot samhällsvetenskap som en fruktbar strategi. Föga förvånande reflekterade de över sin egen roll och relation till de mer ”moderna” samhällsvetenskaperna. Reflektionerna handlade som sagt om det egna ämnets identitet och legitimitet. Men bilden är i flera avseenden komplex. Långt ifrån alla historiker såg problem. Dessutom fanns det flera andra mindre övergripande faktorer som bidrog till att förklara orienteringen mot samhällsvetenskaperna.

Det ökade intresset för den nära historien innebar att historikerna ställdes inför nya metodiska och teoretiska problem. Således medförde överflödet av källmaterial att källkritiken automatiskt fick mindre betydelse. Källkritikens monopolställning som historisk metod ifrågasattes och den fungerade inte längre lika effektivt som identitetsmärk. Historiker började också tänka i termer av projekt och närmade sig därmed samhällsvetares arbetssätt. Generella slutsatser förutsatte

jämförelser och utnyttjandet av flera forskares resultat, en insikt som i sin tur banade väg för projektforskning inom historievetenskapen. I början av 1960-talet konstaterades att humanister undantagslöst arbetade ensamma med sina avhandlingar. Men Humanistiska forskningsrådets anslag ökade kraftigt de följande åren och Riksbankens Jubileumsfond började 1965 sin verksamhet med det uttalade målet att stödja projektforskning. Tillväxten av ekonomiska resurser gjorde det i sin tur möjligt att organisera historisk forskning i projekt och på kort tid etablerades fyra sådana projekt (Åmark 1981: 9–10).

TEORETISKT KORSDRAG

Ett tecken på att historikerna började navigera i riktning mot samhällsvetenskaperna var avhållandet av regelbundna nordiska metodkonferenser med början 1965. Frågor om teori och metod upplevdes som allt mer angelägna och på den andra konferensen 1966 var temat historiens plats i samhällsforskningen.

Temat 1966 återspeglar nya strömningar. Konferensens utgångspunkt var en insikt om en gemenskap mellan olika grenar av samhällsforskningen, där även historia räknades in. Syftet var att främja ett fruktbart samarbete inom detta omfattande forskningsfält. Frågorna som diskuterades handlade enligt konferensvolymens inledningskapitel om i vilken utsträckning historieforskningen kunde dra nytta av problem, teorier och metoder från andra discipliner (Dahl 1967). Men läser man konferensbidragen med dagens ögon tycks de framför allt handla om metodiska och rent tekniska frågor: intervjumetoder, dataarkiv, användandet av statistiskt material och kvantitativa metoder. Historikerna hade ännu inte lämnat fadershuset utan diskuterade i stor utsträckning hantverket och verktygslådan som skulle göra disciplinen mer vetenskaplig. Flera av inläggen tog sats i det praktiska arbetet med materialet. Kvantitativa metoder ansågs således öppna nya fält för socialhistoriker. Men även frågor om generella lagar och jämförelser över tid aktualiserades (Historiens plass 1967). Mer övergripande samhällsförklarande teorier fanns emellertid inte på agendan. Uppenbarligen kändes det inte heller angeläget att diskutera vad som var historia och vilken historia som var relevant.

Idag är frågan om historieforskningens eventuella närmande till samhällsvetenskapen okontroversiell. Historievetenskapen befinner sig i ett teoretiskt korsdrag med impulser från vitt skilda discipliner. Men i sin

samtid, då teori till synes betraktades som ett främmande ord inom historieforskningen, hade frågan en helt annan dignitet. Professor Birgitta Odén publicerade med titeln ”Historiens plats i samhällsforskningen” ett debattinlägg i *Statsvetenskaplig Tidskrift* 1968, där hon konstaterade att hon med denna titel beträdde farlig mark och att ämnet var kontroversiellt (Odén 1968a: 25).

DIKT OCH VETANDE

Frågan om historievetenskapens relation till samhällsvetenskaperna initierades egentligen av Stefan Björklund. I artikeln *Dikt och vetande i historieskrivningen* hävdade han att historieforskningens framtid låg i en fast anknytning till samhällsvetenskaperna (Björklund 1965: 189–226). Björklunds privata eller rättare sagt personliga lösning var att byta disciplin. Han disputerade i historia och blev lektor i statskunskap (se Björklunds bidrag i denna volym).

Björklund var om inte den enda så åtminstone en av få historiker i sin samtid som löste sina vetenskapsteoretiska problem genom att byta disciplin. Historiker med siktet inställt på förändringar valde vanligtvis omförhandlingar som inkluderade ett närmande till samhällsvetenskaperna. Birgitta Odén var en tongivande röst i debatten och konstaterade att det inte fick bli för skarpa skiljelinjer mellan de två disciplinerna. Historia måste gå fram till gårdagen och samhällsvetenskap måste gå tillbaka i tiden. Interaktionen mellan statskunskap och politisk historia, sociologi och socialhistoria såg hon som självklar eftersom sakområdena var identiska. Historikernas tidsaxel var emellertid en förutsättning för studiet av trender och förändringar och därför även nödvändig inom samhällsvetenskap. Samtidigt såg hon det som viktigt att upprätthålla distinktionen mellan de två disciplinerna (Odén 1968a: 25–29; Odén 1968b: 195–209).

Ett centralt tema i debatten var frågan om generaliseringsnivåer, där historiker uttryckte tveksamhet till att utveckla generella lagar och abstrahera bort det individuella. De var inte främmande för generaliseringar men ansåg det samtidigt viktigt att ta hänsyn till vad källmaterialet tillät. Anknytningen till det tidsbestämda och konkreta måste bestå. Verklighetsbeskrivande empirisk forskning uppfattades som lika nödvändig som den teoribildande (Björklund 1965: 189–226; Odén 1968a: 29–37; Torstendahl 1967: 385–387; Nilsson 1968; Tägil 1968).

Medan Björklund pläderade för generaliseringar och behovet av samhällsvetenskaplig orientering, såg hans kollega Leif Lewin inte lika positivt på historievetenskapens antågande. Självmedvetet hävdade Lewin att källkritiken var lättare att lära sig än många av de samhällsvetenskapliga metoderna. Historieforskningens metoder såg han inte som tillräckligt fruktbarande för att ämnets existens enbart skulle kunna motiveras med att det var en hjälpvetenskap till samhällsvetenskapen som exempelvis statistik. Frågan för honom var hur långt historikerna borde följa statsvetarna på vägen mot en generell samhällsteori. Hans förebild råder det ingen tvekan om eftersom han beklagade att samhällsvetenskaper ”än så länge” var hänvisade till en lägre pretensionsgrad än naturvetenskaperna när det gällde lagbundna samband (Björklund 1968: 126–128; Leif Lewin 1968: 128–132).

I frågan om historievetenskapens samhällsrelevans menade Erik Lönnroth, att den vetenskapliga verksamheten skulle angå allmänheten och att det inte fanns annan värderingsgrund än samhällsnyttan. Vetenskap var till för att göra det bättre för människan. Sensmoralen i hans resonemang var att historisk forskning måste vara nyttig för samhället och de människor som bekostade den. Däremot diskuterade han egentligen inte på vilket sätt historieforskningen kunde vara samhällsnyttig (Lönnroth 1969: 413–419).

Så lät debatten när 1960-talet var på upphällning. Den vittnar om att historiker hade en stark tilltro till att kunna stå på egna ben samtidigt som de inspirerades av samhällsvetenskapen. Som Svante Nordin också konstaterar handlade debatten emellertid primärt om att påvisa historieforskningens vetenskaplighet (Nordin 2008: 211). Den ledde förvisso inte till de stora omprövningarna men väl till förflyttningar i det vetenskapliga fältet.

I realiteten hade förflyttningar redan påbörjats och inneburit ett närmande till samhällsvetenskaperna och inte minst statsvetenskapen. Historikerna inspirerades av teorier om väljarbeteende, om politiska partiers beteende och om internationella relationer. Lars Niléhn illustrerar utvecklingen med exempel från den lundensiska historikermiljön. Sverker Oredsson (1969) anknöt till parti- och intressegruppsteori, Eva Österberg (1971) till interaktions- och förvaltningsteori, Carl-Axel Gemzell (1973) till organisations- och innovationsteori, Bo Huldt (1974) till teoribildning om småstatsbeteende och Gränsforskningsprojektet (1975) lade sig på en ”middle range” nivå (Niléhn 1985: 248).

Ragnar Björk menar förvisso att utvecklingen under 1970-talet inte riktigt skedde på historieforskningens egna villkor, det vill säga det historiska perspektivet betraktades inte som oundgängligt. Istället blev historikerna enligt honom bleka kopior av samhällsvetare (Björk 2009: 17). Oberoende av hur man bedömer utvecklingen kan det emellertid konstateras att historikernas intresse av att stärka den vetenskapliga identiteten och återta positioner på den offentliga arenan ledde in på nya stråk, även om empirismen fortfarande låg i huvudfåran. Debatten i slutet av 1960-talet kan i ett bredare perspektiv också ses som början på en diskussion om historieforskningens teorianvändning, förutsättningar och villkor, en diskussion som egentligen fortfarande pågår.

PÅ VÄG MOT MÅNGFALD

Frågan om relationen till statsvetenskapen var snart glömd och historikerna sökte nya samarbetspartner. Två strömningar gjorde sig gällande inom historievetenskapen. Den första, som sträckte sig in i 1980-talet, var socialhistorisk, och den andra utvecklades under 1990-talet under samlingsbeteckningen ”new cultural history”. Sistnämnda inkluderade genusvetenskap som samtidigt hade rötter i socialhistorien. Båda strömningarna anknöt till den samtida politiska debatten och hade ett demokratiskt budskap. De förtryckta och maktlösa skulle skrivas in i historien. Flera historiker såg sin forskning som ett identitetsprojekt för marginaliserade grupper. Det osynliga skulle göras synligt och angeläget. Perspektiven var däremot olika. Socialhistorikerna intresserade sig för den materiella tillvaron, klass och samhälle, medan de nya kulturhistorikerna riktade fokus på meningsskapande processer och föreställningsvärldar. Men båda strömningarna innebar att historikernas forskningsfält vidgades teoretiskt, metodiskt och tematiskt. Mångfalden i infallsvinklar och perspektiv ökade dramatiskt (Salomon 2009).

Kunskapsteoretiskt fanns det en viss skillnad mellan de två strömningarna. Socialhistoria kom att domineras av en marxistiskt eller historiematerialistiskt orienterad teoribildning och utmanade under 1970-talet på allvar det rådande paradigmet. Teorier skulle spela en central och styrande roll och den traditionella politiska historien utkonkurrerades. Positivismen kritiserades, men på en mer grundläggande nivå övergavs den inte. Empirin betraktades som viktig för att styrka och bekräfta teoriernas riktighet. Konstruktionerna var förvisso teoristyrda men ansågs kräva fakta för att

övertyga. De teoretiska och emancipatoriska inslagen i den marxistiska teoribildningen provocerade förhärskande objektivitetsideal men egentligen ifrågasattes aldrig den rådande vetenskapssynen. Tron på att det gick att komma åt verkligheten satt i orubbat bo (Salomon 2009).

De senaste decenniernas intellektuella trender leder teoretiskt, metodiskt och tematiskt åt olika håll, men relaterar till den språkliga och kulturella vändningen. Det konstruktivistiska tänkandet utvecklades särskilt inom genusvetenskapen, som hakade in i mer traditionell socialhistoria, men också ledde in på obanade stigar. Inom historievetenskapen i stort innebar utvecklingen att källkritikens betydelse som vetenskaplig metod reducerades och avdramatiserades. Den innebar också att större uppmärksamhet riktades mot historikerns roll i forskningsprocessen. Objektivitetsidealet hade förvisso tidigare ifrågasatts och i olika sammanhang omförhandlats till opartiskhet. Men denna gång var omförhandlingarna mer fundamentala (Salomon 2009).

Utvecklingen har inneburit att historievetenskapens disciplinränsar idag inte är lika tydligt utstakade som på 1960- och 1970-talen. Det vetenskapliga revirtänkandet är mindre påfallande, tvärvetenskapliga ambitioner mer explicita och det känns inte längre lika angeläget att försvara det ämnesspecifika. Teorierna är disciplinöverskridande och ambitionen sällan att bygga murar. Fältet för sökande efter perspektiv och infallsvinklar har vidgats. Michel Foucault och Pierre Bourdieu inspirerar inte bara historiker utan samhällsvetare och humanister i allmänhet.

Borta sedan länge är således 1960-talets schablon att statsvetare har monopol på teorier och historiker på empiri och de långa tidsperspektiven. Teorier utgör numera ett självklart inslag i historievetenskapen och statsvetenskapen är på inget sätt främmande för de långa tidslinjerna. Inom studiet av internationella relationer ses exempelvis 1648 och den westfaliska freden som startskottet för det moderna statssystemet. Även om denna uppfattning är under omförhandling, vittnar perspektivet likväl om statsvetares ambitioner att titta i backspegeln (Haldén 2009: 120–121; se även Halls bidrag i denna volym).

Relationen mellan statsvetenskap och historia har således avdramatiserats och är som sagt inte heller längre på agendan. Samarbete förekommer utan att det definieras som ett vetenskapsteoretiskt problem. Två nyligen avslutade samarbetsprojekt mellan statsvetare och historiker får illustrera att det idag upplevs som oproblematiskt att korsa de tidigare tydligt utstakade disciplinränsarna.

I projektet *Sverige under det kalla kriget* bestod ledningsgruppen av statsvetaren Ulf Bjereld samt historikerna Karl Molin och Alf W Johansson. Och själva forskningsarbetet organiserades som ”ett ämnesöverskridande nationellt nätverk”, där även idéhistoriker, ekonomhistoriker och rättsvetare medverkade. En rad enskilda arbeten publicerades och för ett par år sedan utgav de tre huvudansvariga en projektsyntes, *Sveriges säkerhet och världens fred*, som sammanfattar ”tio års forskarmöda”. I denna problematiseras inte mötet mellan statsvetenskap och historia. Istället står saksfrågan i fokus, svensk utrikespolitik under det kalla kriget. Kombinationen av historiska och statsvetenskapliga perspektiv framstår i denna syntes också som fruktbar och visar hur de två disciplinerna kompletterar varandra (Bjereld, Johansson & Molin 2008).

I projektet *Sverige och den stabila freden* ingick i ledningsgruppen två statsvetare, Magnus Jerneck och Ole Elgström, samt två historiker, Rune Johansson och Kim Salomon. Projektets utgångspunkt var statsvetaren Alexander Georges funderingar kring den stabila fredens villkor, ett problemfält där båda disciplinerna bidrog med teoriska och empiriska infallsvinklar. Projektet resulterade i en lång rad publikationer och en avslutande projektantologi, som visar på det fruktbara i att angripa problematiken med både historiska, kulturteoretiska och statsvetenskapliga infallsvinklar. Men inte heller inom ramarna för detta projekt kändes det angeläget att specifikt problematisera relationen mellan statsvetenskap och historia (Jerneck 2009).

FRAMTIDA RELATIONER

Fjärran är således historikers flirt med statsvetenskapen, och i teorianvändning är de två disciplinerna betydligt mer jämbördiga än för fyrtio år sedan. Historievetenskapen hade en kris, när 1960-talet var på väg in i 1970-talet, på samma sätt som statsvetenskap hade efter 1989. Inför den största politiska omvälvningen under efterkrigstiden, kommunismens kollaps och den sovjetiska regimens fall, stod statsvetare handfallna och saknade förklarande teoribildningar. Däremot är politisk historia med eller utan en statsvetenskaplig orientering marginaliserad i dagens svenska historikermiljö. Aktuell är emellertid fortfarande frågan om historieforskningens samhällsrelevans och vad det historiska perspektivet betyder för förståelsen av vår egen tid.

Eva Österberg argumenterar övertygande för att vi genom att pendla på tidsaxeln får distansserande perspektiv på vår egen tid. Hon anser att vi

behöver flera förr för att reflektera över människors val och icke-val, normer och värden. De långa perspektiven behövs för att avtäcka samspelet mellan historiens seiga strukturer och händelser. Hon ser grundläggande mentaliteter och värdemönster, som ligger kvar över mycket lång tid, och menar att det kan vara ”nyttigt” att synliggöra dessa avlagringar. Som exempel nämner hon synen på kvinnan och hur människans reproduktion bör organiseras, där föreställningarna inte har ändrats påtagligt under århundraden av västerländsk civilisation (Österberg 2009: 20–27).

All historia är förstås inte lika relevant i ett samtids- och framtidsperspektiv. Mer eller mindre reflekterande görs ofta skillnad mellan en nära historia, som direkt hakar in i samtiden, och en äldre historia som sätter mer diffusa och obestämda avtryck i vår egen tid. Samtidens föreställningsvärldar påverkas direkt och indirekt av händelser och fenomen i det nära förflutna, vilket förstås gör denna förflutenhet speciellt intressant i ett samtidsperspektiv. Dessutom är historikerns utgångspunkt medvetet eller omedvetet oftast samtidens föreställningsvärld, vilket i sin tur förstärker den nära historiens influens och betydelse.

Frågan om samtidens och det nära förflutnas betydelse i historievetenskapen är knappast okontroversiell. Inte alla förstår heller att historiker faktiskt sysslar med samtiden. I artikeln med den i sammanhanget relevanta titeln *Why Political Science Needs History*, som förvisso är närmare tjugo år gammal, redogör Dennis Kavanagh för på vilka sätt historievetenskapen kan berika statsvetenskapen. Således anser han att historieforskningens bidrag mer handlar om kunskap än om metoder. Han konstaterar, att det material som statsvetare använder sig av härstammar från det förflutna, att statsvetare lutar sig mot historikers förklaringar och redogörelser för händelseförlopp samt att historisk kunskap gör det möjligt för statsvetare att kontextualisera och därmed öka förståelsen av de fenomen som studeras (Kavanagh 1991).

Kavanaghs utgångspunkt är således traditionell, nämligen att statsvetare har nytta av historievetenskapen. Däremot diskuterar han inte i termer av samarbete mellan de två disciplinerna på lika villkor, vilket uppenbarligen beror på att han förutsätter att historiker inte vill eller inte kan belysa samtiden.

Historiker är emellertid inte bara intresserade av ett fjärran förflutet, utan också av ett nära som inkluderar samtiden. Därför finns det goda förutsättningar för att statsvetenskap och historia kan bistå varandra och därmed skärpa analyserna av vår egen tid. Konstruktiv

i sammanhanget är den holländska historiefilosofen Frank Ankersmit, som liksom Odén och Lönnroth för fyrtio år sedan betonar betydelsen av ett historiskt längdsnitt. Då såg historiker möjligheter att med de långa linjernas perspektiv länka ihop det förflutna och samtiden. Lönnroth skrev att historikernas centrala uppgift var att studera utvecklingstrender (Lönnroth 1969: 421). Risken med sådana perspektiv är förstås att historien skrivs teleologiskt, som om den har ett mål, vilket bland annat kan betyda att man blundar för diskontinuiteter. Historien sett som en linjär kontinuitet ger föga utrymme för sprickor och brott i utvecklingskedjan. Det är inte heller i den betydelsen Ankersmit anser att vi ska använda historien.

Ankersmits övergripande ambition är att uppgradera betydelsen av politisk historia. Dessutom menar han att ett historiskt perspektiv med tvärvetenskapliga infallsvinklar är användbart för att synliggöra och rätta till brister i vårt samtida politiska maskineri. Med hjälp av politisk historia går det enligt honom att identifiera problem men inte att lösa dem. Med hjälp av statsvetenskap är det möjligt att kombinera detaljkunskaper med politiska teorier, men oftast saknas det nödvändiga historiska perspektivet. En sammankoppling av de två disciplinernas perspektiv öppnar däremot för nya möjligheter (Ankersmit 2007: 186–187).

Ankersmit är som sagt egentligen inte intresserad av kontinuitet eller förändring i utvecklingskedjan. Istället vill han göra nedslag i det förflutna och jämföra med nuläget. Dagens privatisering och marknadskrafternas intrång i den offentliga sektorn ser han således som ett återvändande till feodalism, som det tog århundraden innan Europa besegrade. En rad nya institutioner har i dag växt fram i gränslandet mellan privat och offentligt, institutioner som inte behöver ta politiskt ansvar. Resultatet har blivit svaga stater som privatiserar delar av sig själv (Ankersmit 2007: 188–193).

Likheterna mellan de två tidsepokerna – medeltiden och vår tid – är enligt Ankersmit uppenbara. I båda fallen handlar det om en fragmentering av statsapparaten, om kraftlösa stater som är infekterade av privata intressen. Under medeltiden fanns det möjligen inget realistiskt alternativ till feodalism, men idag är situationen annorlunda enligt honom. Samhället är komplext och det är möjligt att överlåta mer makt till den representativa demokratin. Vi ser farorna som hotar våra demokratier och också lösningar tack vara en forskning som kombinerar kunskap om det förflutna med den politiska teorins instrument. Med sitt nedslag i

medeltidens feodalism visar han således hur det är möjligt att med jämförelser över tidsaxeln klarlägga aktuella politiska frågor (Ankersmit 2007: 193–194).

Att på detta sätt ställa två företeelser i kontrast till varandra – komparera, korrelera och reflektera – kräver både ett historiskt och ett politiskt eller rättare sagt statsvetenskapligt perspektiv. Ankersmit presenterar således ett konstruktivt bud på hur de två disciplinerna med ämnesspecifika infallsvinklar genom att samarbeta kan bidra till att belysa den värld vi lever i.

Det tycks råda en konsensus om att historieforskningen måste vara angelägen och det ska givetvis inte som i fornstora dagar handla om att legitimera nationalstaten. Efter årtionden av marginalisering kan närmandet till statsvetenskapen i slutet på 1960-talet därför tolkas som ett led i historikers strävan att återta tidigare positioner i samhället. Ambitionerna de följande decennierna att lyfta fram maktlösa, osynliga och förtryckta grupper kan i det perspektivet också ses som ett försök att manifesteras historieforskningens samhällsrelevans. Denna ambition vittnar dessutom om att den samtida politiska och ideologiska debatten ger genklang i historievetenskapen.

Givetvis finns det olika förklaringar till historievetenskapens utveckling. Alun Munslow ser egentligen inte ovannämnda kontinuitet i 1900-talets historievetenskap som exempel på historikernas behov av att vara samhällsrelevanta, utan istället som exempel på deras behov av en ”hjalte”, det må vara person, klass, nation, politik eller ideologi. Sättet varpå det förflutna organiseras och berättas bestäms enligt honom av vad som händer med ”hjälten” (Munslow 2007: 37). Synsättet har släktskap med Hayden Whites betoning av intrigens betydelse för att skapa meningen i historien. Men oberoende av vilken tolkningsram man utgår från, kan det grovt tillyxat konstateras, att svensk historieforskning utvecklats från ett nationellt identitetsprojekt till ett identitetsprojekt för politiskt, socialt eller kulturellt marginaliserade grupper.

Inbäddad i historievetenskapens utveckling finns förstås förflyttningar i det teoretiska fältet. 1960-talets orientering mot statsvetenskap blev embryot eller annorlunda uttryckt ett av de första stegen mot en teorimedvetenhet som numera närmast är disciplinens signum. De nordiska metodkonferensernas tid är förbi. De känns inte längre lika angelägna. Däremot visar Ankersmit att det även fortsättningsvis finns en potential för ett samarbete mellan statsvetare och historiker.

Referenser

- ANKERSMIT, FRANK, 2007. "Manifesto for an Analytical Political History", s 179–196 i Jenkins, Keith, Morgan, Sue & Munslow, Alun (red), *Manifestos for History*. London & New York: Routledge.
- BJERELD, ULF, JOHANSSON, ALF W & MOLIN, KARL, 2008. *Sveriges säkerhet och världens fred. Svensk utrikespolitik under det kalla kriget*. Stockholm: Stantérus förlag.
- BJÖRK, RAGNAR, 2009. "Historiker om historiker – en introducerande betraktelse", s 13–30 i Björk, Ragnar & Johansson, Alf W. (red), *Svenska Historiker. Från medeltid till våra dagar*. Stockholm: Norstedts.
- BJÖRKLUND, STEFAN, 1965. "Dikt och vetande i historieskrivningen", *Scandia* 31, s 189–226.
- BJÖRKLUND, STEFAN, 1967. "Historia som vetenskap? Några diskussionsinlägg", *Historisk Tidskrift* 87, s 371–380.
- BJÖRKLUND, STEFAN, 1968. "Historiens plats i samfundsforskningen. Kommentrar till Birgitta Odéns uppsats i Statsvetenskaplig Tidskrift", *Statsvetenskaplig Tidskrift* 71, s 126–128.
- DAHL, OTTAR, 1967. "Forord", s 5–6 i *Historiens plass i samfundsforskningen. Foredrag ved den nordiske fagkonferanse om historisk metodelære Voksenåsenåsen 1966* (Studier i historisk metode). Oslo: Universitetsforlaget.
- HALDÉN, PETER, 2009. "Modell, metafor eller myt? Den westfaliska freden och studiet av internationell politik", s 119–142 i Haldén, Peter (red), 1648. *Den westfaliska freden. Arv, kontext och konsekvenser*. Lund: Nordic Academic Press.
- Historiens plass i samfundsforskningen. Foredrag ved den nordiske fagkonferanse om historisk metodelære Voksenåsenåsen 1966* (Studier i historisk metode). Oslo: Universitetsforlaget, 1967.
- JERNECK, MAGNUS (red), 2009. *Fred i realpolitikens skugga*. Lund: Studentlitteratur.
- KAVANAGH, DENNIS, 1991. "Why Polical Science Needs History", *Political Studies* 39 (3), s 479–495.
- LEWIN, LEIF, 1968. "Historiens plats i samfundsforskningen. Kommentrar till Birgitta Odéns uppsats i Statsvetenskaplig Tidskrift", *Statsvetenskaplig Tidskrift* 71, s 128–132.
- LÖNNROTH, ERIK, 1969. "Synpunkter från arbetet inom ett forskningsråd", *Historisk Tidskrift* 89, s 413–423.
- MUNSLow, ALUN, 2007. *Narrative and History*. Houndmills: Palgrave.

- NILÉHN, LARS, 1985. "Minervas uggla, flygande i skymningen? Ett och annat om historieforskningen på 1960-talet", *Scandia* 51, s 235–260.
- NILSSON, GÖRAN B., 1968. "Historiens plats i samfundsforskningen. Kommentrar till Birgitta Odéns uppsats i Statsvetenskaplig Tidskrift", *Statsvetenskaplig Tidskrift* 71, s 132–134.
- NORDIN, SVANTE, 2008. *Humaniora i Sverige. Framväxt – Guldålder – Kris*. Stockholm: Atlantis.
- ODÉN, BIRGITTA, 1968a. "Historiens plats i samfundsforskningen", *Statsvetenskaplig Tidskrift* 71, s 25–46.
- ODÉN, BIRGITTA, 1968b. "Clio mellan stolarna", *Historisk Tidskrift* 88, s 183–209.
- ODÉN, BIRGITTA, 2009. "Sture Bolin", s 514–525 i Björk, Ragnar & Johansson, Alf W. (red), *Svenska Historiker. Från medeltid till våra dagar*. Stockholm: Norstedts.
- RUIN, OLOF, 1978. *Svensk statskunskap 1960–1975*. Uppsats, Statsvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet.
- SALOMON, KIM, 2009. "Den kulturella vändningens provokationer", *Scandia* 75, s 61–84.
- TORSTENDAHL, ROLF, 1967. "Historia som vetenskap? Några diskussionsinlägg", *Historisk Tidskrift* 87, s 385–390.
- TÄGIL, SVEN, 1968. "Historiens plats i samfundsforskningen. Kommentrar till Birgitta Odéns uppsats i Statsvetenskaplig Tidskrift", *Statsvetenskaplig Tidskrift* 71, s 135–138.
- ZANDER, ULF, 2001. *Fornstora dagar, moderna tider. Bruk av och debatter om svensk historia från sekelskifte till sekelskifte*. Lund: Nordic Academic Press.
- ÅMARK, KLAS, 1981. "Några drag i den svenska historieforskningens utveckling under 1960- och 1970-talen", s 7–36 i Åmark, Klas (red), *Teori- och metodproblem i modern svensk historieforskning*. Stockholm: Liber Förlag.
- ÖSTERBERG, EVA, 2009. "Den omoderna människan – ständigt i våra tankar", s 19–46 i Fazlhashemi, Mohammad & Österberg, Eva (red), *Omodernt. Människor och tankar i förmodern tid*. Lund: Nordic Academic Press.